

האתגר המודיעיני שבתופעת הדה־לגיטימציה

דוד סימן טוב וקובי מיכאל

קמפיין הדה־לגיטימציה כאתגר ביטחוני־מדיני מרכזי לישראל זוהה כבר בראשית שנות האלפיים, בוועידת דרבן ב־2001. מאז אותה וועידה הפך האתגר הזה לקשה יותר ולמורכב יותר – במיוחד על רקע הקיפאון בתהליך המדיני, סבבי העימות האלימים בזירת עזה, דו"ח גולדסטון, שחובר בעקבות מבצע "עופרת יצוקה" (2008–2009), המערכה המשפטית הבינלאומית שנוהלה לאחר מבצע "צוק איתן" (2014) והתגובה הבינלאומית לאירועי משט "המרמרה" (2010). התפתחות נוספת שתרמה לתנופתה של תנועת הדה־לגיטימציה הייתה החלטתה של הרשות הפלסטינית לפתוח במאבק מדיני בינלאומי שמטרתו היא לדרבן את הקהילה הבינלאומית לכפות על ישראל הסדר חד־צדדי שלא באמצעות משא ומתן. לשם כך חותרת הרשות הפלסטינית לפגוע בדימוי של ישראל, ולכרסם בלגיטימציה שלה.

מאמצי הדה־לגיטימציה נעשים במגוון זירות ודרכי מאבק – החל ממאבק מדיני, עבור דרך מאבקים משפטיים וכלכליים וכלה בהפגנות ובמפגני ראוות. ברוב המקרים מסווים מקדמי הדה־לגיטימציה את מטרתם: הם טוענים שמדובר אך ורק בביקורת לגיטימית נגד מדיניותה של ממשלת ישראל, אך למעשה הם פועלים כדי לערער על זכות קיומה של ישראל. מבין מקדמי הדה־לגיטימציה בולטת במיוחד בשנים האחרונות פעילות ה־BDS, ראשי תיבות של חרם (על ישראל), משיכת השקעות (מישראל) וסנקציות (על ישראל). מאמצי ה־BDS, שהם, כאמור, אחד הביטויים הבולטים של מאמצי הדה־לגיטימציה, מתאפיינים בפעילות רשתית של ארגונים ושל פעילים בכמה מוקדים בולטים בעולם המערבי וגולשים מהמרחב האקדמי, האידיאולוגי והתרבותי למרחב הכלכלי ולמרחבים נוספים כמו ספורט.

מאחר שמאמצי הדה־לגיטימציה מוגדרים בשנים האחרונות כאתגר ביטחון לאומי, נדרשת גם קהילת המודיעין להירתם להתמודדות עם האתגר הזה ולתת לו מענה מודיעיני, אף שהוא אינו שייך לתחום הפעולה הטבעי שלה. משום כך עולה השאלה האם אכן צריכה קהילת המודיעין לעסוק בתחום הזה שבו כבר עוסקים משרד החוץ

וארגונים אזרחיים פרטיים. התשובה היא שהיבטים מסוימים של פעילות ה-BDS מחייבים פעולה רציפה ומערכתית של קהילת המודיעין ובכללה פעולה חשאית (הכוללת איסוף והשפעה). הפעולות האלה הן עניינו של מאמר זה.

משט המרמרה במאי 2010 היה נקודת מפנה בהתייחסותה של המערכת הביטחונית, ובכללה קהילת המודיעין, לאתגר הדה-לגיטימציה. המשט הוכיח שמאמצי הדה-לגיטימציה עלולים להביא להסלמה מדינית (במקרה הזה בין ישראל לטורקיה) ולגבות מחיר מדיני כבד. את מאמצי הלמידה ואת סנכרון המענה המדינתי לאתגר הדה-לגיטימציה ריכז באותה העת המשרד לנושאים אסטרטגיים שבראשו עמד השר משה (בוגי) יעלון. זיהוי הצורך בהיערכות ובמענה מודיעיניים להתמודדות עם האתגר לצד הכרות מעמיקה של השר ושל בכירי משרדו עם קהילת המודיעין סייעו להידברות עם קהילת המודיעין, ובמיוחד עם אמ"ן, והביאו לכך שב-2011 הוקם מדור ייעודי לנושא הדה-לגיטימציה בחטיבת המחקר באמ"ן. המשרד לנושאים אסטרטגיים הקצה תקציב לתמיכה במדור שהוקם¹ וביסס מתכונת לשיתוף פעולה בין המדור לבין המשרד. בתחום המחקר פועלים חטיבת המחקר, המפרסמת את תוצריה לצד כל תוצרי המודיעין האחרים של אמ"ן, והמרכז למודיעין ולטרור במרכז למורשת המודיעין. את המידע אוספות יחידות האיסוף – בעיקר ממקורות גלויים (OSINT). אין בידינו פרטים על התארגנותם של גופי האיסוף החשאיים של צה"ל ושל ארגוני המודיעין האחרים (שב"כ ומוסד), אך סביר להניח שגם הם נרתמו למשימה ואף עשו התאמות מסוימות משום שהמשימה הזאת אינה עולה בקנה אחד עם משימות הליבה שלהם. במסגרת מאמר זה ניתן מענה לכמה שאלות מרכזיות: האם הדה-לגיטימציה היא אכן אתגר מודיעיני? ואם התשובה לשאלה הזאת היא חיובית, מהי מהותו של האתגר הזה ומהו ייחודו? כיצד צריכה קהילת המודיעין להתמודד עם האתגר המודיעיני (בדגש על סוגיות של אתיקה)? מהם החסמים והמכשולים שעומדים בפני קהילת המודיעין בהתמודדות עם האתגר, וכיצד ניתן להתגבר עליהם? מה צריכים להיות מאפייני הקשרים בין המודיעין לבין הגורמים האזרחיים המעורבים במאבק בדה-לגיטימציה?

המשימות המודיעיניות המרכזיות

התפקיד הראשון במעלה של המודיעין בהקשר של ה-BDS הוא לנטר ולנתח את תופעת הדה-לגיטימציה כאתגר ביטחוני ואסטרטגי. יש להניח שהתופעה תשתנה עם הזמן מכיוון שמחולליה הם מערכת לומדת המגיבה לאתגרים שמציבות בפניה המערכות הישראליות והבינלאומיות. על קהילת המודיעין לזהות את השינויים האלה ולהפנות אליהם את תשומת ליבם של הקברניטים. לקהילת המודיעין יש תפקיד בהתמודדות עם אתגר הדה-לגיטימציה לצד משרדי ממשלה כמו משרד החוץ והמשרד לעניינים אסטרטגיים² ולצד מכוני מחקר כמו ראות³ והמכון למחקרי ביטחון לאומי.⁴

המענה המודיעיני לאתגר כולל שלוש רמות: הרמה האסטרטגית, הרמה המבצעית והרמה התודעתית.

ברמה האסטרטגית יש לאפיין את המבנה המערכתי של התופעה, להבין את ההגיונות המארגנים שלה, את המגמות המרכזיות שבה, את מוקדי הפעילות שלה ואת המאפיינים הרשתיים שלה. ההבנות האלה אמורות לייצר את התשתית להבנת התופעה ולהבחנה בין תופעת הדה־לגיטימציה לבין ביקורת כללית על מדיניותה של ממשלת ישראל.

ברמה המבצעית נדרש המודיעין לייצר את תמונת המודיעין כדי לתמוך במאמץ האופרטיבי וללוותו. תמונת המודיעין כוללת את התשתיות (מידע על הארגונים, על הפעילים ועל שיטות הפעולה) ואת תוכניות הפעולה של אותם הארגונים והפעילים. הפעולה במישור התודעתי מחייבת להבין לעומק את התופעה ואת המרחבים שבהם היא מתרחשת כדי שניתן יהיה ליצור את תשתית הידע הנדרשת לצורך התערבות באותם המרחבים וכדי להשפיע על המגמות שרצויות לישראל. מרחב הפעילות הזה מעורר דילמות אתיות שעמן צריך המודיעין להתמודד. אחת מהן היא העובדה שהמודיעין נדרש לנסות להשפיע על מושא המחקר שלו בהתאם למסרים שאותם מנסה המערכת הישראלית להנחיל. כאשר מודיעין נדרש להשפיע על מושא המחקר שלו ישנה סכנה שהוא ייקלע להטיות תפיסתיות הנובעות מהתמקדות בבחינת ההשפעה על מושא המחקר ותשומת לב מופחתת להיבטים אחרים – מה שעלול לפגוע באיכות מחקריו ודיווחיו.

בין שלוש הרמות של המענה המודיעיני והתודעתי מתקיימים ממשקים וקשרי גומלין הכרחיים. לאחר אפיון המערכת נדרש המודיעין לחקור את רכיביה וליצור את תשתית הידע הנדרשת להתמודדות עם מופעי הדה־לגיטימציה ועם מחולליה.⁵ על המודיעין לבחון גם את האופי הרשתי של הדה־לגיטימציה – מה שעלול להקשות על הזיהוי של מנהיגיה ושל מרכזי הכובד שלה (לרוב יהיו אלה ערים גדולות שבהן מרוכזים כלי תקשורת בינלאומיים, מוסדות שלטון ומשפט, מוסדות אקדמיה וארגונים לא־ממשלתיים ובהם ארגונים לזכויות אדם). ממרכזי הכובד האלה יוצאים לרוב המסרים והפעולות העוינות נגד ישראל. על המודיעין לנתח כיצד פועלות תנועות הדה־לגיטימציה מהבחינה האופרטיבית ומהן מאפייניהן הייחודיים.⁶

משימה נוספת שנדרש המודיעין למלא היא מתן התרעה על הכוונה לפתוח במערכה של דה־לגיטימציה נגד ישראל – כדי שניתן יהיה לסכלה או לשבשה.⁷ מערכות דה־לגיטימציה נגד ישראל יכולות להיות בהיקף נרחב ומבוזר, כמו שבוע האפרטהייד המצוין בכמה מוקדים בולטים בעולם, או במהלכים מצומצמים ונקודתיים יותר, כמו משטי מחאה או מטסי מחאה. בשני המקרים יש צורך בזיהוי ובליוי מודיעיניים שיאפשרו לסכל את האירועים או להפחית את השפעתם באמצעות המנגנונים והגופים השונים

העומדים לרשות ישראל.⁸ דגש מיוחד יש לשים על הרשתות החברתיות המשמשות תשתית נוחה ויעילה להפצת מסרים, לארגון מופעי דה-לגיטימציה ולגיוס כספים, תומכים ופעילים.⁹

הסיכול והשיבוש יכולים להיעשות במגוון שיטות ואמצעים, והמודיעין יכול למלא בהם תפקיד מרכזי:

1. השחרה והפללה של מחוללי דה-לגיטימציה בגין שיתופי פעולה עם ארגוני טרור ועם ארגונים ומדינות מפירי זכויות אדם.
2. חשיפת האופן שבו הם מגייסים כספים וחשיפת האמת בנוגע לכשרות המשאבים שברשותם.
3. חשיפת מידע בנוגע לעברם ולפעילותם של מחוללי דה-לגיטימציה ובמיוחד מקרים של הפרת חוק או של פגיעה בנורמות מערביות מקובלות.
4. תיאום עם מדינות, עם ממשלות ועם ארגוני מודיעין ידידים כדי לסכל פעילות (כמו סיכולי משטים מיוון ומקפריסין בסיוע הממשלות שם).
5. פעילות יזומה לשיבוש מופעי דה-לגיטימציה (ניהול לוחמה משפטית נגד מחוללי פעולות נגד ישראל, קיום הפגנות ומופעי-נגד למופעי דה-לגיטימציה בזמן התרחשותם ובזירת התרחשותם).

המודיעין נדרש לפתח יכולת להבחין בין מחוללי הדה-לגיטימציה ומוביליה¹⁰ לבין התומכים במאבק. אלה הראשונים הם הגרעין האידיאולוגי, המיליטנטי והארגוני של המאבק, ואילו בקרב אלה האחרונים יש רבים שאינם מבחינים בין ביקורת נגד מדיניותה של ממשלת ישראל לבין שלילת זכותה של ישראל להתקיים. לפיכך, מול הראשונים צריך המודיעין להעמיד את התשתית הנדרשת להשחרתם ולהפללתם, ואילו בקרב האחרים צריך המודיעין לעשות מאמץ לזהות בני שיח פוטנציאליים כדי לאפשר לגורמים מדינתיים ולגורמים רלוונטיים אחרים (כמו ארגונים יהודיים או ארגונים אחרים המזדהים עם ישראל) לסלול אליהם נתיבי הידברות ושכנוע.

ניתוח האתגר: הבעיות, הקשיים והייחוד במתן מענה מודיעיני

יש לשכנע את קהילת המודיעין להכיר בחשיבות הנושא ולהקצות מאמצי איסוף, מחקר וטכנולוגיה לצורך גיבוש מענה. לא ניתן להסתפק רק בהקצאת כמה חוקרים לנושא, שהרי בלי הקצאה של מאמצים איסופיים וטכנולוגיים לא יהיה לחוקרים יתרון יחסי על גורמים אזרחיים שניזונים ממקורות גלויים בלבד. האתגר הזה אינו טריוויאלי משום שהוא נוגד, לכאורה, את התחומים המסורתיים שבהם עוסקת קהילת המודיעין – צבא, ביטחון ומדיניות – וצרכניו אינם ה"לקוחות" הרגילים של המודיעין (שהם צה"ל, מקבלי ההחלטות וגופי מודיעין אחרים). חלק מרכזי מהמודיעין בנושא הדה-לגיטימציה יצטרך לעמוד, בהתאמות הנדרשות, לשירותם של ארגונים

ושל גופים מדינתיים ולא־מדינתיים שאינם ביטחוניים במהותם, אך תרומתם למאמץ יכולה להיות חיונית וייחודית.

בהקצאת המשאבים המתאימים ובייצור תפוקות מודיעיניות לגורמים שמחוץ לקהילות הביטחון והמודיעין גלום קושי משמעותי, שהתגברות עליו כרוכה בשינוי תודעתי בקהילת המודיעין. שינוי תודעתי מתחייב גם כתוצאה מהצורך להקצות משאבים לסיקור מודיעיני של ארגונים ושל גופים בחברה האזרחית, בין אם בשטחי הרשות הפלסטינית ובין אם באירופה ובארצות־הברית. אלה אינם האויבים המסורתיים של ישראל ואינם משמשים בדרך כלל יעד מודיעיני בעדיפות גבוהה. קהילת המודיעין מוגבלת, ברוב המקרים, בגישתה לארגונים האלה והיא נעדרת תשתית ידע וניסיון בנוגע אליהם.

כדי להתמודד עם המשימות האלה על קהילת המודיעין לפתח שיתופי פעולה עם גורמים אזרחיים הן לאיסוף הידע ולפיתוחו והן ללמידה ולקדם תפיסה שילובית. על גופי המודיעין ללמוד את המערכת העמיתת המתמודדת עם אותו האתגר. זוהי מערכת מורכבת הכוללת משרדי ממשלה, מכוני מחקר, גורמים פרטיים בארץ וגורמים מיהדות העולם. נראה כי את העיקרון שלפיו "ברשת יש להילחם באמצעות רשת" ראוי ליישם באמצעות יצירת קשרים עם גורמים אזרחיים לשם פיתוח ידע מודיעיני הנשען גם על מקורות לא מסווגים ובאמצעות הנחלתו לגופים אזרחיים העשויים לעשות בו שימוש אופרטיבי.¹¹ בהקשר הזה יש לציין, כי ישנה האפשרות שיהיו גופים אזרחיים שלא ירצו להיות בקשר ישיר עם המודיעין הישראלי בשל החשיבות שהם מייחסים למעמדם העצמאי והבלתי תלוי ובשל ההנחה כי אם ייחשבו לעושי דברה של ישראל או למי שפועלים מטעמה, ייפגעו מעמדם הציבורי ויכולת ההשפעה שלהם. זאת ועוד, גם אם יימצאו גופים רבים שירצו לשתף פעולה, עדיין יהיה צורך לגשר על פערי שפה ועל הפערים שקיימים בין התרבות הביטחונית לזו האזרחית.

למימוש העיקרון הזה של התמודדות מודיעינית שילובית, על קהילת המודיעין לבחון עם גורמים אחרים – ממשלתיים ופרטיים – מהו היתרון היחסי שלה והיכן נכון לה למקד מאמצים מדינתיים־חשאיים. ישנם מוקדי פעילות, כמו הקמפוסים בארצות־הברית, שם לא סביר ולא נכון מבחינתה של קהילת המודיעין לפתח יכולות עצמאיות, אלא יהיה עליה להישען על ארגונים אזרחיים, שזו סביבתם הטבעית. מנגד, ישנם גופים אזרחיים שצמאים למודיעין איכותי שרק קהילת המודיעין יכולה לייצר. עליה להסדיר את העברת המודיעין לגופים האלה וליצור מנגנונים מיוחדים ושילוביים שיבטיחו כי הערכותיה יועברו לגורמים הרלוונטיים במועד.

הטכנולוגיה מזמנת אפשרויות רבות ליצירת חיבורים רשתיים בין גופי מודיעין לגופים אזרחיים, אולם החסם המרכזי בפני שילוביות כזאת הוא בעיקר ביטחוני, תפיסתי ונוהלי. יתר על כן, קהילת המודיעין תצטרך לשכלל יכולות ל"הלבנת" תוצרים

מודיעיניים מסווגים ולאפשר את הגעתם לידי הארגונים הרלוונטיים השותפים למאבק בדה-לגיטימציה. המתח בין שמירה על ביטחון מקורות לבין מיצוי המודיעין לפעולה קיים גם בתחומים רבים אחרים, אך במקרה של המאבק בדה-לגיטימציה הוא חריף יותר, משום שמרבית הלקוחות של תוצרי המודיעין הם גופים אזרחיים שאין להם מסורת של שמירה על ביטחון מקורות.

זאת ועוד, המודיעין נדרש לרכוש ולפתח תחומי ידע ייחודיים לצורך המערכה המודיעינית נגד הדה-לגיטימציה. התחומים האלה משתנים לאור התפתחות המאמצים של הצד האחר, ולכן על מובילי ההיערכות המודיעינית לאפיינם, בדגש על אלה שאינם נחלתם הטבעית של אנשי המודיעין. דוגמה לכך היא תחום המשפט, שהוא רכיב מרכזי בקמפיין הדה-לגיטימציה. על המודיעין לרכוש ידע על המשפט הבינלאומי והמקומי בארצות הרלוונטיות ולשלב בין שורותיו יועצים משפטיים כדי לחקור את התופעה ולהכווין את מאמצי האיסוף בהתאם. כך גם בנוגע לתחומי הכלכלה, התרבות והתקשורת.

אתיקה: בין מודיעין למדיניות

יש הגורסים, כי קיים פער בין החומרה האמיתית של תופעת הדה-לגיטימציה לבין העוצמה הנתפסת שלה וכי קיימת העצמת-יתר של התופעה באופן הכונס תחת מטרייה אחת את מחוללי הדה-לגיטימציה האמיתיים עם אלה המבקרים בחריפות ובארסיות את מדיניותה של ממשלת ישראל ומבקשים להביא לשינויה בכל הנוגע לסכסוך הישראלי-פלסטיני. חשוב להדגיש שחריפים וארסיים ככל שיהיו, המבקרים האלה אינם שוללים את זכותה של ישראל להתקיים במתכונתה הנוכחית – הבית הלאומי של העם היהודי – והם גם אינם שוללים את זכותה של ישראל להגן על עצמה.¹² העצמה כזאת של תופעת הדה-לגיטימציה משרתת – בין אם מדעת ובין שלא – מדיניות ממשלתית שאינה מקדמת תהליך מדיני, מכיוון שהיא מסייעת לטשטש את ההבחנות המתחייבות בין שתי הקבוצות, ויש בה כדי להעצים את תחושת האיום באופן שמוביל לשימור המדיניות הקיימת. בתנאים כאלה עלול המודיעין להימצא בפני דילמה אתית מול הקברניטים. לכן נדרש המודיעין לתאר את האתגר האסטרטגי לפי הבנתו, לאתגר את תפיסת עולמם של מקבלי ההחלטות ולא להתאים את מאמצי המודיעין לביסוס מדיניות כלשהי. מכאן שהמודיעין צריך להקדיש משאבים לתיקוף התופעה, גם אם תוצאת המחקר היא הפרכתה או הצגת תמונה מודיעינית שאינה עולה בקנה אחד עם מדיניות הקברניט.

כמו מול אתגרים אסטרטגיים אחרים, המודיעין נתקל בדילמות של מתן פרשנות מזה ושל השפעה על מדיניות ואף על מימושה מזה, ועליו להביע את דעתו בנוגע לרלוונטיות של האסטרטגיה הממשלתית ושל מדיניות ישראל. אולם נדמה שבמקרה של ההתמודדות עם הדה-לגיטימציה הוא נדרש לכך באופן מיוחד, משום שעליו לספק

חומרים שיסייעו להסברה, לפעולה תודעתית וללוחמה פסיכולוגית. הדבר עלול ליצור מתח בין האופן שבו מנתח המודיעין את הדברים בראייה מערכתית לבין ה"תוצרים" שהוא מתבקש לייצר ושעלולים להיות "מוזמנים" לכאורה, והוא עלול "להתאהב במדיניות" ולאבד את היכולת לבקרה.¹³

אתגר נוסף הוא החשש, שיעשה שימוש פוליטי בהערכות המודיעין על תופעת הדה-לגיטימציה, במיוחד אם במסע הדה-לגיטימציה מעורבים – באופן ישיר או עקיף – ארגוני שמאל ישראליים. במקרה כזה תיקלע קהילת המודיעין לדילמה אתית שאינה קיימת בהתמודדות עם יריבים מסורתיים במזרח התיכון. ואכן, גורמים במשרד החוץ מתחו בעבר ביקורת על כך שקהילת המודיעין בכלל ולובשי המדים בפרט עוסקים בסוגיה הזאת, משום שקיימת אי-הסכמה בסיסית בנוגע למושג "דה-לגיטימציה" ובנוגע לשאלה מתי מדובר בביקורת לגיטימית על מדיניות הממשלה ומתי מדובר בביקורת שאינה לגיטימית.¹⁴ כן תהו אותם הגורמים בנוגע לערך המוסף של אמ"ן בהתמודדות עם התופעה. אולם נדמה כי ככל שנחשפים ממדי התופעה, כך מתבהר יותר ויותר כי לגופי המודיעין עשויה להיות תרומה איכותית, במיוחד בכל הנוגע לאיסוף חשאי, להבנה מערכתית, למחקר ממוקד השפעה.

סיכום

תופעת הדה-לגיטימציה היא אתגר חדש לביטחון הלאומי של ישראל, וברגע שזוהה היקפו של האיום, נדרשה קהילת המודיעין לתת לו מענה הולם. על גורמי המודיעין לבחון אותו כפי שהם בוחנים כל תופעה אסטרטגית אחרת שבבסיסה עומדת מערכת משתנה ולומדת ולהצביע בפני מקבלי ההחלטות ובפני הגורמים האופרטיביים הפועלים נגדה על השינויים המתחוללים בה. במסגרת ההתמודדות עם אתגר הדה-לגיטימציה על גורמי המודיעין לבחון האם אכן מדובר באתגר מונוליטי או שמא מדובר במגוון אתגרים, שכמה מהם אינם פועלים נגד קיומה של ישראל אלא רק מבקרים את מדיניותה. הסוגיה הזאת מעלה מתח אתי שבו שרוי המודיעין: מחד גיסא עליו לספק את הסחורה המבוקשת ממנו, כלומר לשרת את מדיניות הממשלה, אך מאידך גיסא הוא נדרש לאתגר את תפיסת עולמם של הקברניטים. יש הטוענים כי כריכת כל הגורמים המתנגדים לישראל במסגרת "מטריית הדה-לגיטימציה" משרתת את מי שאינם מעוניינים ליזום תהליך מדיני, ועל המודיעין להיות ער לטענה הזאת ולנתח את אתגר הדה-לגיטימציה בהתאם.

התפקידים המרכזיים של המודיעין הם לזהות ולאפיין את התופעה בראייה אסטרטגית כוללת; להתייחס לרמה המבצעית מול מערכות ומול מפגני ראווה ספציפיים ולסייע בסיכול או בשיבוש המהלכים האלה; לפעול ברמה התודעתית, שגם בה יש למודיעין יכולות השפעה. המודיעין נדרש לתאר את מערכת הדה-לגיטימציה, את

הגורמים המרכזיים בה – גופים ואישי מפתח והזיקות ביניהם – וכן את הדרכים שבהן מועברים המסרים בין השותפים ברשת. התמקדות באישי מפתח נדרשת גם כדי לאפשר פעולה אקטיבית שתצר את צעדיהם ותקשה עליהם להוציא אל הפועל את הקמפיין שאותו הם יוזמים ומובילים.

בין האתגרים המרכזיים בהתמודדות עם התופעה ניתן לציין את הצורך לפעול בשילוביות עם גורמים אזרחיים השותפים לפיתוח הידע, ובהם מכוני מחקר וגורמים אופרטיביים העושים שימוש במידע. לצורך כך, יש לפתח מנגנונים לשחרור מהיר של חומרי מודיעין בלי לפגוע בביטחון המקורות.

הערות

1. ברק רביד, "אמ"ן החל לעקוב אחר פעילות ארגוני שמאל זרים", **הארץ**, 20 במרס 2011, <http://goo.gl/HWDx8B>
2. רס"ן עופר, "המערכה לדה-לגיטימציה של פעולות צה"ל", **מערכות** 436, עמודים 8-15, אפריל 2011, <http://goo.gl/tE1vgm>
3. **אתגר הדה-לגיטימציה של ישראל: יצירת חומת אש מדינית**, מכון ראות, 13 בפברואר 2010, <http://goo.gl/Kelhtf>
4. יהודה בן מאיר ואוון אלטרמן, "איום הדה-לגיטימציה – שורשיו, גילוייו והמאבק בו", **הערכה אסטרטגית לישראל**, המכון למחקרי ביטחון לאומי, 2011, <http://goo.gl/owkguE>
5. דוגמה לסקירה כזאת היא ניתוח של ארגון BNC ברמאללה הטוען שהוא העומד בראש קמפיין ה-BDS, מל"מ, 22 באוקטובר 2015, <http://goo.gl/3T1xP9>. ראו גם סקירה נרחבת יותר המנתחת את "מקומם של הפלסטינים בקמפיין ה-BDS" באופן כללי, 29 ביולי 2015, <http://goo.gl/TfAykg>
6. **אתגר הדה-לגיטימציה של ישראל**, מכון ראות, עמודים 29-30.
7. למשל, המודיעין צריך להצביע על כך שישנה כוונה למנוף אירוע כמו "עמוד ענן" כדי להגיש תביעות משפטיות נגד ישראל, מל"מ, 29 באפריל 2013, <http://goo.gl/x9VKSc>
8. למשל, ניתוח של המאמץ להוציא אל הפועל משט איטלקי, מל"מ, 27 בפברואר 2013, <http://goo.gl/LK7KrE> או מעקב אחר משלחת צרפתית לרצועת עזה, מל"מ 31 בדצמבר 2012, <http://goo.gl/dnLc8y>
9. מיה אפשטיין, "העוקב החדש בטוויטר", **דה-מרקר**, 4 באפריל 2013, <http://goo.gl/gg2F9A>
10. דוגמה למחקר כזה הוא המאמר שפורסם במל"מ ב-3 ביוני 2013 על ראש ארגון אלחק שמוביל את המערכה המשפטית נגד ישראל, <http://goo.gl/VnxPNc>
11. **אתגר הדה-לגיטימציה של ישראל**, מכון ראות, עמוד 46.
12. דורון מצא, "דה-לגיטימציה – השמאל כעוזה עיוורת", אתר מולד, 30 בנובמבר 2015, <http://goo.gl/aHhLBW>
13. רן אדליסט, "אמ"ן כבקשתך", *ynet*, 24 בינואר 2002, <http://goo.gl/T9aAr1>
14. ברק רביד, **שם**.